

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Борян Георгиев Янев

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

в област на висше образование 2. *Хуманитарни науки*; професионално направление 2.1. *Филология*; докторска програма – *Общо и сравнително езикознание*

Автор: *Марияна Асенова Карталова*

Тема: *Фразеологични единици със зоо- и фитокомпонент в българския и гръцкия език*

Научен ръководител: *доц. д-р Станка Желязкова Козарова*

Със заповед № Р33-2050 от 17. 05. 2016 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *Фразеологични единици със зоо- и фитокомпонент в българския и гръцкия език* за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма – Общо и сравнително езикознание. Автор на дисертационния труд е Марияна Асенова Карталова – докторантка в редовна форма на обучение към Катедрата по общо езикознание и история на българския език при Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски”.

Представеният от Марияна Карталова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ „Паисий Хилендарски” и включва всички необходими по процедурата документи.

Марияна Карталова е изконен възпитаник на Пловдивския университет. В рамките на Филологическия факултет тя завършва бакалавърската си степен в специалност „Педагогика на обучението по български и новогръцки език”, след което магистърската програма „Актуална българистика”, а от март 2013 г. е редовен докторант към Катедрата по общо езикознание и история на българския език. Още по време на магистърското си образование Марияна Карталова се занимава и с преподавателска дейност, като води практически гръцки език в специалностите „Балканистика” и „Български и новогръцки език”. Отличната ѝ езикова подготовка не само по чуждия гръцки, но и по родния български език, са предпоставка докторантката да се заеме с изследване на единици от най-високия регистър на езика – фразеологичните. Като научен ръководител на дип-

ломната ѝ работа (също в сферата на фразеологията) мога да отбележа факта, че още в магистърското си обучение Карталова проявяваше огромен интерес към фразеологичните системи на двата съседни балкански индоевропейски народа – българи и гърци, и работеше с огромна прецизност и желание в тази сфера. Всичко това е основателна предпоставка да ми бъде предоставен за рецензиране образцов дисертационен труд, който може да послужи като матрица за провеждане на съпоставителни изследвания между ФЕ на други два (а и повече) езика, дори и да са от различни езикови семейства. А в конкретния случай важи с особена сила изразът, че „какъвто е авторът, такава ще е и творението му”.

Разработваният в дисертационния труд проблем е изключително актуален в научно и научно-приложно отношение, а авторката познава в дълбочина спецификите на изследователския материал и неговото научно позициониране, което ѝ позволява да постигне поставените си цели и да получи впечатляващ резултат от анализите към поставените в докторския труд изследователски задачи.

Текстът на дисертационния труд „Фразеологични единици със зоо- и фитокомпонент в българския и гръцкия език” възлиза на 364 страници и е композиран в увод, 5 глави, заключение, приложение и използвана литература. Приложението представлява азбучен показалец на ФЕ със зоо- и фитокомпонент в българския и новогръцкия език.

Екскерпционният корпус на изследването е внушителен и обхваща 4738 ФЕ, от които 3811 са от българската фразеологична система, а 927 – от гръцката.

Уводът е построен изрядно според изискванията на дисертационния жанр. Надлежно е описана актуалността на изследвания проблем, като самата авторка споделя съвсем коректно, че е налице очевидна липса на съпоставителни проучвания между двата целеви езика във фразеологията (а и като цяло в други дялове на езикознанието). Избраният изследователски обект се явява един от най-употребяваните и устойчиви фразеобразни в научната призма на авторката, което има своите обяснения с оглед на бита и социалния живот на човека. Чрез анализа на зоо- и фитокомпонента имплицитно е заложен до голяма степен антропоцентричният и аксиологичният характер на докторския труд. Би било уместно да се прецизира твърдението за изцяло синхронния характер на изследваните единици. Използването на лексикографски източници не изключва елемента на диахронията, напротив – в речниците до голяма степен са консервирани по-стари, архаични лексикални пластове, които достигат до нас благодарение на многогодишната и разнохарактерна лексикографска практика. Самата авторка във втора

глава на дисертацията прави анализ на архаични и диалектни думи за названия на някои от изследваните лексикални единици. Освен това използването на книжни източници не винаги отговаря на очакването, че ексцерпцията от тях ще е устойчива и задължително възпроизводима. Тук се сблъскваме с проблема за нарастващата необходимост от преосмислянето на изследователската перспектива спрямо генерализирането на фразеологичната система и очертаването на нейните параметри. Този проблем стои обаче по-встрани от научните цели на дисертантката, въпреки че тя го засяга на няколко места в работата си по-нататък.

Би било по-добре използваните за емпирията източници да бъдат изнесени в края на изследването, но ако това се явява ексцерпционният обхват на изследването, то мястото им би могло и да е в увода със специална уговорка.

Съвсем професионално авторката е разделила обекта на изследване в четири основни за фразеологията групи – фраземи, сравнения, паремии и клетви, благословии и пожелания. Много ясно са описани целите и подцелите на проучването, а посочената методология е свидетелство за успешния краен резултат. В направения кратък преглед върху историята на въпроса проличава надграждащият характер на проведеното от М. Карталова изследване и още веднъж убеждава в необходимостта от него.

В първа глава „Фразеологичните единици в българския и новогръцкия език в общолингвистичен аспект” авторката съвсем естествено, по пътя на дедукцията, започва с теоретично представяне на науката *фразеология* и мястото ѝ в езикознанието. Разглеждат се проблемите за ядрото и периферията на фразеологията, както и за нейния обхват. Стегнато и без масово оборотни описания е представено стабилно схващане за *фразеологична единица* и *фразеологизъм*, въз основа на които е изведено достоверно работно понятие. Съвсем необходими за целите на проведеното изследване са и направените уточнения за фразеологична семантика, системните отношения във фразеологичния пласт на езика, проблема за експресивността на ФЕ, тяхната мотивираност, техниките за появата на фразеологизми и др. В задълбочените си анализи М. Карталова демонстрира своите наблюдения с примери от двата целеви за изследването езика, което ги прави още по-уместни за разработката. Много ценни (за дисертационния труд като цяло) са предложените преводи на ФЕ, без които анализът би бил немислим, тъй като в основата си той засяга специфичната образност в субкултурните специфики на двата съпоставени езика.

Добро впечатление прави познаването и подробното излагане на концепциите на различни автори, като съвсем естествено Карталова започва с теорията на швейцарския езиковед Шарл Ба(л)и, представена в пионерския му труд *Traité de stylistique française*. Дисертантката анализира термини като „фразеологични серии”, „фразеологични редове”, „фразеологични единства” и др., които не само че имат фундаментален характер, но и рядко са обект на познатите ни в българското езикознание изследвания по фразеология или обикновено се свързват с научната работа на руския лингвист Виктор Виноградов, чиято концепция също е подробно разгледана в настоящия докторски труд. Особено ценни, а и съвсем умело презентирани в този раздел от дисертацията са представените прегледи на теоретичните концепти в българската и гръцката лингвистична/ фразеологична практика. Авторката ни показва със завидна компетентност осведомеността си в тази насока. Макар и единствен като цялостно и единно изследване в гръцкия език, трудът на Хараламбос Симеонидис - *Εισαγωγή στην ελληνική φρασεολογία* от 2000 г., е представен подробно и е анализиран с необходимата вещина.

Представената точка 6 към тази глава би могла да бъде присъединена към втора глава на дисертацията „Названията на животни и растения като част от фразеологичната система на българския и новогръцкия език”. Не само в нея, но и като цяло, впечатление прави коректната употреба на специфичния терминологичен апарат. В различни други изследвания, частично засягащи изследователския проблем на Карталова, погрешно се употребяват термините „зооним” и „фитоним”, което обаче не е подвело авторката никъде в докторския ѝ труд. Групите, в които Карталова е организирила структурно своята емпирия, са умело диференцирани – като монолексемни, синтагмени и синтаксемни. Тази точка съдържа ценни изследователски решения, които биха могли да намерят широко приложение в анализите към следващите глави на дисертационния труд. Последователно са въведени проблемите за зоо- и фитокомпонента като основна градивна лексикална съставка в четирите обособени изследователски типа устойчиви словосъчетания. Интересно хрумване на дисертантката е да разгледа българската и гръцката езикова картина на света през призмата на отношенията „човек-животно”, които доказват още веднъж силния антропоцентричен характер на зоолексемите. В тази част работата придобива напълно необходимия за подобен род изследвания лингвокултурологичен характер, който се разгръща в следващите глави. Карталова представя убедителна семантична матрица, използвайки само един образ от фауната – най-честия зоокомпонент в двата езика – „кучето”, а лексиколожката основа на разсъжденията е подсилена с

анализ на квазисинонимията във фразеологията, демонстрирана чрез примери от корпуса. Умело и научно издържано е локализиран и фитокомпонентът в състава на двете сравнявани фразеологични системи. Несъмнено и флоралният елемент има отношение и към съпоставки с външността на човека – факт, който не е останал незабелязан от дисертантката.

Следващите четири глави (3-6) М. Карталова е посветила на названията на животни и растения в обособените съответно четири типа фразеологични единици. Тези глави са като че ли с най-голям принос за дисертационния труд и вървят последователно по схемата *фразеологично ядро – фразеологична периферия*.

Обект на изследване в трета глава са същинските фразеологизми (фраземите), съдържащи зоо- и фитокомпонент в българския и новогръцкия език. В този раздел проличава и етнолингвистичният елемент от характера на проведеното изследване, а анализът е умело вплетен в хипотезата за лингвистичната относителност и носи духа на неохумболтианството (факт, който откриваме най-ярко в следващата, четвърта глава на дисертацията). Интересни и иновативни са наблюденията на дисертантката върху т.н. идеографични полета, в които се обясняват образите на разгледаните животни и растения. Тези лингвокултурологични наблюдения имат ясно изразен когнитивен характер, защото изразяват съвсем конкретно човешката перцепция под формата на строго определени тематични класове. От изключителна важност в настоящите анализи са съпоставките в ексцерпцията от двата целеви езика, в която личат и субкултурните езикова прояви на възприемане на заобикалящата действителност. Същото важи и за анализа на фитокомпонента. Дисертантката е направила задълбочен анализ и в чисто структурен план в два препокриващи се функционални аспекта – количествена характеристика на езиковите единици и комбинационни варианти при съчетаването на частите на речта. Изводите към главата са задълбочени и обобщават направените наблюдения.

В четвърта глава на дисертацията обект на изследване са образните сравнения със зоо- и фитокомпонент. Авторката убедително приема и прилага термина „образни сравнения“, а не устойчиви сравнения, като аргументира избора си много точно. Остава вярна на изследователската си матрица и ни предлага схема, изградена от обстойна въвеждаща теоретична част, в която са анализирани и най-съвременните проучвания върху характера и признаците на сравненията. Разгледани са 2183 компаративни структури. Несъразмерността в броя между двата езика произтича основно от по-богатата литература по въпроса в българския език и значително по-бедната в гръцкия. Най-съществен е,

разбира се, съпоставителният анализ между двата езика, в който отново проличават изследователските умения на дисертантката. Добро хрумване в този смисъл е обединяването на тематично-семантичния със структурния анализ. М. Карталова е направила и морфологична характеристика на компонентите в рематичната част на сравнението, която е успяла да свърже смислово в цялостното представяне на проблема. Разсъжденията и наблюденията са организирани в ясно очертани матрични модели, а материалът е онагледен в таблици, което улеснява читателя да бъде убеден в представените концепции.

Следвайки собствената си изследователска логика, Карталова проучва в пета глава паремииите със зоо- и фитокомпонент в двата балкански езика. Паремииите са разгледани според тяхното разпространение, съдържание и произход. Изследвани са 868 единици, разгледан е и въпросът за мястото на пословиците и поговорките във фразеологичната система и изворите за тяхното възникване в двата целеви езика. Както и в предните глави, така и тук проличава отличната библиографска осведоменост и компетентност на авторката, която не е пропуснала да отбележи възможно най-изчерпателно статиите, касаещи проблема, който я вълнува. Макар и да разглежда доста по-различни в структурен и смислов аспект ФЕ, анализите на Карталова са логични и научно издържани, като особено ценни са очертаните тематични полета – твърде трудоемка задача, имайки предвид синтексемния характер на изследваните изрази и трудността да се определи водещият в мотивацията лексикален елемент.

В шеста глава авторката се спира на доста по-периферните фразеологични изрази като клетвите, пожеланията и благословиите. Макар и по-малки като емпирия, разгледаните групи имат силно изразен народопсихологичен характер и са любим изследователски обект и на етнологии и фолклористи. Приветствам решението на авторката да започне разсъжденията си с препратки към библейските легенди. Именно тази част би следвало да бъде малко поразширена, за да се покаже още по-убедително вярата в неестествената сила на словесния акт. Похвала в тази част от разработката заслужава фактът, че става въпрос за взаимосвързани и взаимнозаменяеми единици, в основата на които стои една от тях – пожеланието. Това би породило известни трудности в диференциацията и тематичния анализ. М. Карталова се е справила и с това предизвикателство. Съвсем естествено основен изследователски обект и с най-ярка образност и експресивност е клетвата. Това може да се обясни и с геополитически причини, а не само с факта, че в структурен аспект те са по-устойчиви.

Заключението на докторския труд ясно очертава съществените моменти от работния процес на дисертантката, като в него не се повтарят изводите, придружаващи всяка от главите.

Останалата част от дисертацията онагледява огромната ексцерпционна работа на М. Карталова – азбучен показалец на всички ФЕ със зоо- и фитокомпонент в двата изследвани езика. Тази част би могла да бъде издадена самостоятелно под формата на речник. Добре би било обаче преди това авторката да потърси/ предложи тълкувания на всички ексцерпирани единици. Изготвянето на показалеца (в който са поместени данни за източниците на емпирията) следва логиката на изложението в същинската част на дисертацията, което е поредното доказателство за безспорната научноизследователска дисциплина на авторката. Полезността на тази част би се увеличила значително, ако към изразите има посочени страници, препращащи към конкретната употреба на устойчивото словосъчетание в текстовата част.

Използваната литература, възлизаща на над 180 хартиени и 15 електронни източника, е доказателство за брилянтната библиографска осведоменост по проблемите на дисертационния труд, който горещо препоръчвам да бъде издаден възможно най-скоро.

Марияна Карталова е реализирала 10 публикации по темата на дисертационния труд в чуждестранни и национални сборници и списания. Две от тях са в съавторство. Дисертантката е публикувала съществени за научните си търсения текстове, с които ясно и категорично е заявила научноизследователските си ангажменти.

Представеният автореферат е направен според изискванията и съвсем достоверно отразява текста на дисертацията, като ясно отразява постиженията в нея, а формулираните приноси и получените резултати са лична заслуга на авторката.

Познавайки лично и отдавна Марияна Карталова, не ме изненадва постигнатото от нея. Още като студентка в бакалавърска обучителна степен тя правеше впечатление със старателността си и отговорността си към образованието и научния процес. Карталова защити с отличие и магистърската си теза в края на магистърско образование на много високо ниво. По време на докторантурата се отнасяше отговорно и професионално към всяка задача от научен, изследователски, образователен и административен характер. М. Карталова се прояви и като професионален преподавател, обичан от студентите и уважаван от колегите. Неслучайно е и участието и в два значителни проекта към Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски” – „Народопсихологията в езиковите

практики на българи, сърби и гърци (върху антропонимен и фразеологичен материал)” и „Лингвистична интуиция и лингвистична компетентност в съвременния мултикултурен свят - езикови, литературни и образователни аспекти.”

В заключение бих искал да обобщя, че предложеният дисертационен труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно/не съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че Марияна Карталова притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност **Общо и сравнително езикознание**, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди на Марияна Асенова Карталова образователната и научната степен **„доктор” в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление: 2.1. Филология, докторска програма: Общо и сравнително езикознание.**

31. 08. 2016 г.

Рецензент:.....

(доц. д-р Борян Янев)